

Originalni naučni rad

UDK 339.5+339.7(497.6)+(4-672EU)

DOI 10.7251/SVR1307230K

COBISS.BH-ID 3946008

SPOLJNA TRGOVINA BOSNE I HERCEGOVINE I PROŠIRENJE EVROPSKE UNIJE

Doc. dr Milenko Krajišnik¹

Ekonomski fakultet Univerziteta Banja Luka

Apstrakt: Bosna i Hercegovina je mala otvorena ekonomija u kojoj spoljna trgovina ima izuzetnu važnost za njen ekonomski razvoj. Jedan od najvažnijih trgovinskih partnera Bosne i Hercegovine je Republika Hrvatska, dvadeset osma članica Evropske unije. Dakle, Bosna i Hercegovina se od ulaska Hrvatske u Evropsku uniju graniči sa ovom najvećom ekonomskom integracijom u svijetu sa kojom je i do sada imala najintenzivniju spoljnotrgovonsku razmjenu. Bosna i Hercegovina je članica CEFTE od 2006, zone slobodne trgovine, u kojoj su još: Srbija, Makedonija, Crna Gora, Moldavija, Abanija i UNMIK Kosovo i u kojoj je bila Hrvatska do ulaska u Evropsku uniju. Unutar CEFTA-e Bosna i Hercegovina je najviše trgovala upravo sa Republikom Hrvatskom. Trgovinski odnosi ove dvije zemlje će se promijeniti zbog toga što je Hrvatska izašla iz CEFTA-e i ušla u Evropsku uniju.

Ovaj rad se bavi analizom spoljne trgovine Bosne i Hercegovine i njenim trgovinskim odnosima sa susjednom Republikom Hrvatske i sa Evropskom unijom prije i poslije proširenja, kao i mogućim posledicama koje će uslediti proširenjem Evropske unije. Metodom analize i sinteze pokazan je značaj spoljne trgovine za Bosnu i Hercegovinu i osnovne karakteristike te trgovine. Primjenom specifičnih modela mjerenja koncentracije i komparativne metoda analizirana je pozicija Bosne i Hercegovine u spoljnotrgovinskim odnosima i ukazano na moguće promjene koje će uslijediti nakon poslednjeg proširenja Evropske unije. Analiza pokušava ukazati na izazove koje kompanijama iz BiH donosi primjena novih pravila u trgovini sa najznačajnijim spoljnotrgovinskim partnerom.

Ključne riječi: *spoljna trgovina, izvoz, uvoz, trgovinske barijere, Evropska unija.*

UVOD

Spoljna trgovina je značajna za svaku zemlju u svijetu, jer, primjera radi, Rusija ne može da proizvodi banane, a Švajcarska proizvodnja satova ne bi opstala kada bi satovi bili namijenjeni samo domaćem tržištu. Ta ista spoljna trgovina za manje i niže razvijene ekonomije je još značajnija.² Otvorenost neke ekonomije mjerimo učešćem

¹ E-mail: milenko.krajsnik@efbl.org

² Krugman, P., Obstfeld, M. (2009): *Međunarodna ekonomija*, Beograd: Data status

spoljne trgovine u njenom bruto domaćem proizvodu. Prema ovom kriteriju, male ekonomije su u većoj mjeri zavisne od spoljne trgovine i njihov stepen otvorenosti u pravilu je veći nego kod velikih zemalja. Tako je stopa otvorenosti Brazila 24%, SAD 28%, Japana 30%, Indije 47%, Rusije 51%, dok je ova stopa u Švajcarskoj 113%, Sloveniji 126%, Holandiji 142%, Estoniji 150%, Belgiji 156% ili Singapur 416%. Praksa pokazuje da veća otvorenost zahtijeva i veći nivo liberalizacije trgovine, za šta su posebno zainteresovane male visoko-razvijene zemlje.

Visok nivo otvorenosti ekonomije, koji podrazumijeva i visok nivo liberalizacije spoljne trgovine, treba biti usklađen sa stepenom ekonomskog razvoja zemlje i konkurentnošću njenih privrednih subjekata. Međutim, prevelika otvorenost ekonomije i izloženost jakoj inostranoj konkurenciji na niskom nivou razvoja u pravilu rezultira visokim deficitom spoljno-trgovinskog bilansa. Uz to, slaba domaća industrija teško se nosi sa jakim inostranim kompanijama na domaćem tržištu, pa se često uvoze i one robe koje mogu biti proizvedene u zemlji, za čiju proizvodnju postoje resursi, a nije neophodna visoka sofisticirana tehnologija. Podaci govore da se uvoze u velikim količinama proizvodi, kao što su voda za piće, sokovi, mlijeko i mliječni proizvodi, meso i prerađevine, tekstilni proizvodi i drugi. Ova činjenica ukazuje na potrebu primjene politike supstitucije uvoza, imajući na umu da ona ima prednosti, ali i određene nedostatke.³

Što se tiče izlaska na svjetsko tržište, za mnoge domaće kompanije situacija je još nepovoljnija zbog niske konkurentnosti, ali i brojnih necarinskih barijera koje otežavaju izvoz na mnoga tržišta. Iako su mnoge necarinske barijere regulisane u okviru GATT-a i kasnije Svjetske trgovinske organizacije, ipak, neke od njih, često bivaju zloupotrijebljene.⁴ Necarinske barijere koje su rezultat različitih tehničkih propisa ili koje države uvode radi zaštite zdravlja i bezbjednosti potrošača, često, u suštini, služe kao zaštita domaće proizvodnje. Ove barijere otežavaju međunarodnu trgovinu i vrlo često proizvođačima iz manje razvijenih zemalja onemogućavaju izlazak na razvijena tržišta. Zemlje koje se zalažu za liberalizaciju svjetske trgovine svoje tržište štite upravo necarinskim barijerama.

ANALIZA SPOLJNE TRGOVINE BIH

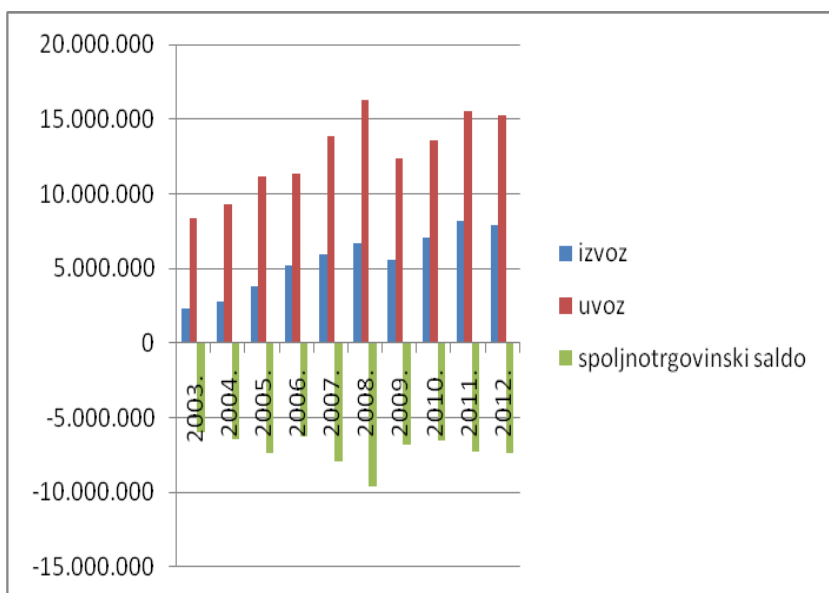
S ekonomskog gledišta Bosna i Hercegovina je mala zemlja, što znači da svojom ekonomskom snagom, mjerenom BDP-om *per capita*, ne može značajno uticati na svjetska ekonomska kretanja. Ukupni svjetski BDP, prema podacima Svjetske banke za 2011. godinu, iznosio je 65.000 mlrd USD, dok je BDP BiH u istoj godini iznosio 18,2 milijarde USD, što čini udio manji od pola promila u svjetskom BDP-u.

³ Salvatore, D. (2009): *Međunarodna ekonomija*, Beograd: Ekonomski fakultet (prevod).

⁴ Bijelić, P. (2008): *Međunarodna trgovina*, Beograd: Ekonomski fakultet, Centar za izdavačku djelatnost.

Bosna i Hercegovina je mala otvorena ekonomija i zbog toga spoljna trgovina ima posebno važnu ulogu u njenom ukupnom ekonomskom razvoju. Otvorenost zemlje prema svijetu zavisi od veličine zemlje, privredne strukture, nivoa i dinamike razvoja, tehnološkog nivoa razvijenosti, produktivnosti i konkurentnosti njene proizvodnje. Otvorenost jedne privrede, kao mjera uključenosti u međunarodnu podjelu rada, pokazuje koliko je privreda određene zemlje zavisna od drugih zemalja.⁵ Stopa otvorenosti ekonomije Bosne i Hercegovine, mjerena udjelom spoljne trgovine u bruto domaćem proizvodu, kretala se od 72% u 2003. godini, preko 85% u 2006. do 92,5% u 2011. godini. Dakle, otvorenost ekonomije je visoka i ima tendenciju rasta. Ovakav nivo otvorenosti ekonomije, s jedne strane, te loša privredna struktura i niska konkurentnost, s druge strane, imali su za posledicu nepovoljne spoljnotrgovinske odnose Bosne i Hercegovine sa svijetom. Iako je poslednjih deset godina izvoz imao veće relativne stope rasta od uvoza, negativan spoljnotrgovinski saldo se u apsolutnom iznosu povećavao i sve do 2010. godine bio veći od izvoza.

Grafikon 1. Spoljna trgovina BiH

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Jedna od ključnih karakteristika spoljne trgovine Bosne i Hercegovine je visok i kontinuiran deficit u razmjeni sa svijetom, koji je bio posebno izražen 2008. godine, kada je dostigao nivo od 9,5 milijardi KM i iznosio 150% od vrijednosti tadašnjeg izvoza. Nakon smanjenja u 2009. godini spoljnotrgovinski deficit u posljednje tri godine ima ponovo tendenciju rasta i vrijednost polovine ukupnog uvoza ili skoro 30% BDP-a.

⁵ Unković, M. (2010): *Međunarodna ekonomija*, Beograd: Univerzitet Singidunum

Tabela 1. Spoljnotrgovinska razmjena BiH sa svijetom u 000 KM

Godina	Spoljna trgovina	Izvoz	Uvoz	Spoljnotrgovinski saldo	% pokrivenosti uvoza izvozom
2003.	10.641.787	2.322.846	8.318.941	-5.996.095	27,92
2004.	12.124.723	2.818.780	9.305.942	-6.487.162	30,29
2005.	14.961.825	3.783.280	11.178.545	-7.395.265	33,84
2006.	16.553.080	5.164.296	11.388.785	-6.224.489	45,35
2007.	19.834.827	5.936.584	13.898.242	-7.961.658	42,71
2008.	23.004.207	6.711.690	16.292.516	-9.580.826	41,19
2009.	17.886.378	5.531.199	12.355.179	-6.823.980	44,77
2010.	20.711.743	7.095.505	13.616.238	-6.520.733	52,11
2011.	23.747.540	8.222.112	15.525.428	-7.303.315	52,96
2012.	23.110.904	7.857.962	15.252.942	-7.394.980	51,52

Izvor: Godišnji izvještaj CBBiH za 2012. godinu

Relativni odnosi uvoza i izvoza mogu se iskazati pokrivenošću uvoza izvozom, pokazateljem koji mjeri sposobnost zemlje da održava ravnotežu u robnoj razmjeni. Stopa pokrivenosti uvoza izvozom u Bosni i Hercegovini je prije deset godina bila svega 28%. Iako situacija u posljednjim godinama ima tendencije poboljšanja, stopa pokrivenosti od 51,52% u 2012. godini je i dalje nezadovoljavajuća. Ono što posebno zabrinjava je činjenica da je u prošloj godini zaustavljen pozitivan trend te da je pokrivenost uvoza izvozom lošija nego u prethodne dvije godine.

Robna struktura spoljne trgovine Bosne i Hercegovine nije se značajno mijenjala posljednjih godina. Iste robne grupe, a u okviru njih i isti proizvodi, sa izuzetkom uvoza sirove nafte, u prethodnih pet godina imali su najveće vrijednosti, kako u izvozu, tako i u uvozu. Robna struktura spoljne trgovine BiH za 2012. godinu data je u narednoj tabeli, a prikazana po najvažnijim robnim grupama klasifikovanim u skladu sa Harmonizovanim sistemom kodova Svjetske trgovinske organizacije.

Podaci pokazuju da dominantno mjesto u izvozu zauzimaju bazni metali i proizvodi od baznih metala, koji su u 2012. godini u vrijednosti od 1,9 milijardi KM činili četvrtinu ukupnog izvoza BiH. Najveći dio ovog iznosa se odnosi na sirovine baznih metala, zatim željezo i obojene metale. Značajno učešće imaju i proizvodi mineralnog porijekla, čija vrijednost izvoza iznosi 872 miliona KM, od čega polovina otpada na naftu i naftne derivate. U izvoznom asortimanu Bosne i Hercegovine na trećem mjestu su mašine, aparati, tehnički i električni uređaji, sa vrijednošću od 791 milion KM, zatim slijede proizvodi hemijske industrije ili srodnih industrija, čija je vrijednost iznosila 533 miliona KM. Među pet najznačajnijih izvoznih proizvoda spadaju drvo i proizvodi od drveta, čija je vrijednost izvoza u 2012. godini dostigla 507 miliona KM, ali se 80% tog iznosa odnosi na

niže faze prerade, odnosno na sirovine i primarno obrađeno drvo. U važnije izvozne proizvode spadaju i proizvodi obućarske industrije, dok je pojedinačno učešće svih drugih grupa proizvoda u ukupnom izvozu ispod 5%. Iz naprijed navedenih podataka se može zaključiti da je robna struktura izvoza nepovoljna, jer najveći dio izvoza čine proizvodi nižih faza obrade i niskoakumulativnih grana privrede.

Tabela 2. Struktura izvoza i uvoza robe u BiH u 000 KM

Grupa proizvoda	Izvoz	Uvoz	Saldo	% pokrivenosti
Ukupno	7.858,0	15.252,9	-7.395,0	51,52
Životinje i proizvodi životinjskog porijekla	134,3	425,0	-290,6	31,61
Proizvodi biljnog porijekla	91,1	705,8	-614,7	12,90
Prehrambene preradevine	336,7	1.513,9	-1.177,2	22,24
Proizvodi mineralnog porijekla	872,0	3.229,0	-2.357,1	27,00
Proizvodi hemijske industrije ili srodnih industrija	533,2	1.522,5	-989,3	35,02
Plastične mase, guma i kaučuk	202,7	846,8	-644,1	23,94
Koža i krzno	179,8	397,8	-218,0	45,19
Drvo i proizvodi od drveta	507,4	158,0	349,4	321,15
Celuloza, papir i karton i njihovi proizvodi	224,7	353,3	-128,6	63,59
Tekstil i tekstilni proizvodi	332,2	734,7	-402,5	45,22
Obuća, šeširi, kape i slični proizvodi	476,3	251,1	225,3	189,72
Proizvodi od kamena, gipsa, cementa i sličnih materijala, keramički proizvodi, staklo i stakleni proizvodi	49,0	284,3	-235,3	17,25
Bazni metali i proizvodi od baznih metala	1.908,8	1.330,1	578,7	143,51
Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji	791,3	1.881,1	-1.089,7	42,07
Transportna sredstva i njihovi dijelovi i pribor	203,0	909,9	-706,9	22,31
Ostale robne grupe*	1.015,4	709,5	305,9	143,11

Izvor: Godišnji izvještaj CBBiH za 2012. godinu

*robne grupe čije je učešće u ukupnoj spoljnoj trgovini ispod 1%, prikazane su zbirno

Robna struktura uvoza u Bosnu i Hercegovinu takođe se može okarakterisati kao nepovoljna. Ako se izuzmu proizvodi mineralnog porijekla čija je vrijednost uvoza od 3,2 milijarde KM pojedinačno najveća, a glavninu tog uvoza čini sirova nafta, za mnoge uvozne proizvode postoje

preduslovi da se proizvode u zemlji. BiH uveze hrane u vrijednosti od preko 2 milijarde KM, od čega oko 1,5 milijardi otpada na prehrambene preradevine. Pored toga, veliki dio uvoza potiče iz visoko akumulativnih industrijskih grana, koji ima za posljedicu negativan odnos između uvoznih i izvoznih cijena, što ukupne odnose razmjene (terms of trade) Bosne i Hercegovine sa svijetom čini nepovoljnim. Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji su robna grupa koja sa 1,88 milijardi KM uvoza zauzima drugo mjesto. Zatim dolazi hemijska industrija, čiji uvoz od 1,52 milijarde KM čini 10% ukupnog uvoza, a glavnina su farmaceutski proizvodi.

Koeficijent robne koncentracije izvoza je 33,43, što je relativno nisko i pokazuje da u izvozu učestvuje veliki broj proizvoda.⁶ Nizak proizvodni koeficijent izvoza može da znači razvijenu i razučenu strukturu proizvodnje ili nizak nivo specijalizacije, nedostatak strateškog izvoznog proizvoda i „svaštarenje“ u izvozu bez jasnih planova i politika. Znamo da Bosna i Hercegovina nema strateških izvoznih proizvoda, kao što je nafta u Kuvajtu ili kafa u Brazilu, jer niti jedan izvozni proizvod ne predstavlja značajno učešće u svjetskom izvozu. Jasno je da je u uslovima današnje ekonomske razvijenosti u BiH prisutan nizak nivo specijalizacije i nedostatak brendiranih proizvoda za svjetsko tržište. Uz to, nizak koeficijent robne koncentracije uvoza od 31,93 pokazuje da su proizvodi koji se uvoze veoma brojni i raznovrsni, te da nema orijentacije ka proizvodnji koja bi obezbijedila supstituciju uvoza.

Jedan od indikatora koji pokazuje sposobnost konkurisanja domaće zemlje na svjetskom tržištu jest pokrivenost uvoza izvozom. Pored ukupne pokrivenosti uvoza izvozom, za koju se može reći da je nepovoljna, važna je i sektorska pokrivenost. Sektorska pokrivenost uvoza izvozom računa se kao omjer izvoza roba sektora i odsjeka j prema uvozu roba sektora i odsjeka j iste zemlje u promatranoj godini t . Formula za izračunavanje pokrivenosti uvoza izvozom data je putem relacije:

$$r_{ij}^t = \frac{X_{ij}^t}{M_{ij}^t}$$

r_{ij}^t - pokrivenost uvoza izvozom u godini t

X_{ij}^t - izvoz sektora i odsjeka j u godini t

M_{ij}^t - uvoz sektora i odsjeka j u godini t

Sektori u kojim BiH bilježi pozitivnu pokrivenost uvoza izvozom u 2012. godini su „*Drvo i proizvodi od drveta*“ ($r = 321,15\%$), zatim

⁶ Koeficijenti robne koncentracije izvoza i uvoza su izračunati primjenom Gini-Hirschmanove metode i to za sve robne grupe prema Harmonizovanom sistemu kodova Svjetske trgovinske organizacije, ali je zbog obimnosti tabelarnih pregleda i izvedenih računica sam postupak izračuna koeficijenata izostavljen iz ovog rada. Ista metoda je korišćena i kod utvrđivanja geografske koncentracije izvoza i uvoza koja je u potpunosti prikazana u nastavku rada.

„Obuća“ ($r = 189,72\%$), te „Bazni metali“ ($r = 143,51\%$) dok svi ostali sektori bilježe deficit, odnosno veći uvoz od izvoza. Najmanja pokrivenost uvoza izvozom prisutna je u sektoru „Proizvodi biljnog porijekla“ ($r = 12,90\%$) i „Prehrambene preradevine“ ($r = 22,24\%$). Od strateški važnih sirovina za proizvodnju, mogu se posebno izdvojiti „Proizvodi mineralnog porijekla“ ($r = 27,00\%$).

Sektorska pokrivenost uvoza izvozom nam još uvijek ne pokazuje kakva je konkurentnost pojedinih sektora u izvoznim mogućnostima bosanskohercegovačke ekonomije. Pokazatelj relativne konkurentnosti sektora (ili odsjeka) u ukupnom izvozu i uvozu (ili sektorskom izvozu i uvozu) predstavljen je koeficijentom relativne pokrivenosti uvoza izvozom RPU_{ij}^t . Računa se kao omjer izvoza i uvoza roba sektora i odsjeka j prema omjeru ukupnog izvoza i uvoza roba svih sektora iste zemlje u promatranoj godini t . Isti se pokazatelj može dobiti ako se u omjer stave koeficijenti pokrivenosti uvoza izvozom, što se vidi iz tabele 2.

Što je veća vrijednost RPU koeficijenta, to će pokazatelj davati relativno veći omjer pokrivenosti uvoza izvozom u odnosu na ukupan omjer uvoza i izvoza. Naime, sektori privrede s većom vrijednosti RPU imaju povoljniji odnos izvoza i uvoza i mogu se uzeti za nosioce izvozne ekspanzije.⁷ Relativna pokrivenost uvoza izvozom izračunata je za sve grupe proizvoda robne razmjene u 2012. godini, a prema rezultatima sve robe se mogu svrstati u četiri kategorije. Prvu kategoriju čine robe kod kojih je RPU koeficijent veći od 100 i koji su nosioci izvoza iz BiH, a to su: „Drvo i proizvodi od drveta“ ($RPU = 623,4$), „Obuća...“ ($RPU = 368,3$), „Bazni metali i proizvodi baznih metala“ ($RPU = 278,5$) i „Celuloza, papir i karton“ ($RPU = 123,4$).

Druga kategorija su proizvodi čiji je koeficijent relativne pokrivenosti uvoza izvozom visok, ali su vrijednosti njihovog izvoza male i zbog toga su svrstani u „Ostale robne grupe“ To su proizvodi koji bi mogli biti značajniji faktor u jačanju izvoza, ali iz različitih razloga to danas nisu. U trećoj kategoriji su proizvodi čiji se koeficijent RPU kreće od 80 do 100 i tu spadaju „Tekstil i tekstilni proizvodi“ ($RPU = 87,8$), „Koža i krzno“ ($RPU = 87,7$) i „Mašine, alati mahanički i električni uređaji“ ($RPU = 81,7$). Ovi proizvodi imaju realne mogućnosti da u određenim uslovima konkurišu na svjetskom tržištu. Na kraju, četvrta kategorija su svi ostali proizvodi koji imaju nizak koeficijent relativne pokrivenosti uvoza izvozom i koji u nepromijenjenoj privrednoj strukturi i spoljnotrgovinskoj politici, te postojećoj produktivnosti i konkurentnosti domaće industrije ne mogu apsolutno ni relativno konkurisati na svjetskom tržištu.

Pored analize proizvodne strukture spoljne trgovine, važna je i analiza geografske strukture i geografske koncentracije uvoza i izvoza. Analiza geografske strukture spoljne trgovine ili analiza trgovine po

⁷ Grgić, M. (1983): *Proizvodna struktura i izvozna orijentacija Jugoslavije*, Zagreb: Informator.

vodećim spoljnotrgovinskim partnerima je važna zbog toga što, pojednostavljeno rečeno, kretanja u navedenim zemljama mogu u značajnoj mjeri da utiču na privredna kretanja u Bosni i Hercegovini.

Tabela 3. Izvoz u uvoz BiH prema glavnim partnerima u 000 KM

ZEMLJA	izvoz	% učešća u ukupnom izvozu	uvoz	% učešća u ukupnom uvozu	pokrivenost uvoza izvozom
Hrvatska	1.165.019	14,8	2.202.545	14,4	52,9
Srbija	710.002	9,0	1.431.534	9,4	49,6
Njemačka	1.210.103	15,4	1.725.796	11,3	70,1
Italija	939.241	12,0	1.429.362	9,4	65,7
Slovenija	653.304	8,3	803.360	5,3	81,3
Ruska Federacija	56.665	0,7	1.493.885	9,8	3,8
Austrija	654.764	8,3	504.094	3,3	129,9
Ostalo	2.468.864	31,4	5.662.365	37,1	43,6
UKUPNO	7.857.962	100,0	15.252.942	100,0	51,5

Izvor: Godišnji izvještaj CBBiH za 2012. godinu i analiza autora

Najznačajnije destinacije za izvoz proizvoda iz Bosne i Hercegovine su: Njemačka 15,4%; Hrvatska 14,8%; Italija 12%; i Srbija 9%. Kad je u pitanju uvoz proizvoda u Bosnu i Hercegovinu, najvažniji partneri su Hrvatska, iz koje se uvozi 14,4%, i Njemačka, 11,3% od svih uvezenih roba u BiH. Pored ove dvije zemlje tu su još Ruska Federacija, Srbija i Italija iz kojih se pojedinačno uvozi blizu 10 procenata uvoza u BiH. Najveći spoljnotrgovinski promet odvija se sa Republikom Hrvatskom sa kojom Bosna i Hercegovina obavlja 15% od ukupne trgovine sa svijetom.

Analiza geografske strukture spoljne trgovine ukazuje na problem koji se ogleda u tome da Bosna i Hercegovina ostvaruje spoljnotrgovinski deficit sa svim važnijim spoljnotrgovinskim partnerima, osim Austrije. Najveći deficit se ostvaruje sa Ruskom Federacijom, gdje je pokrivenost uvoza izvozom samo 3,8%. Pokrivenost uvoza izvozom je oko prosjeka, ili ispod njega, sa Srbijom i Hrvatskom. Dakle, privredna struktura i spoljnotrgovinska politika Bosne i Hercegovine doveli su do apsurdne situacije da su visoki spoljnotrgovinski deficiti ostvareni sa velikim i brzorašućim tržištem kakvo je rusko i sa zemljama sa kojima se Bosna i Hercegovina nalazila u zoni slobodne trgovine CEFTA. Pored toga, to su dvije susjedne zemlje sa kojima nema carinskih barijera u trgovini i na njih je, prema gravitacionom modelu međunarodne trgovine, Bosna i Hercegovina geografski orijentisana. Sa ovim tržištima nema jezičkih barijera, postoji dobra saobraćajna povezanost i brojne ekonomske i društvene veze.

Kada je u pitanju geografska koncentracija spoljne trgovine Bosne i Hercegovine, da bi rezultati bili relevantni, neophodna je analiza koja se

odnosi na pojedina tržišta, kao što su Evropska unija, CEFTA, EFTA, velike zemlje i sl., s obzirom da BiH ima različite uslove u obavljanju spoljne trgovine sa svakim od tih tržišta.

Tabela 4. Geografska koncentracija spoljne trgovine BiH

Destinacija	Izvoz (X)	Uvoz (M)	(Xij/Xj)	(Xij/Xj) ²	(Mij/Mj)	(Mij/Mj) ²
Evropska unija 27	4552	7158	0,579282	0,335568	0,469285	0,220228
Evropska unija 28*	5717	9360	0,727539	0,529312	0,613650	0,376566
CEFTA 2006	2483	3841	0,315984	0,099846	0,251819	0,063413
CEFTA 2013*	1318	1.639	0,167727	0,028132	0,107454	0,011546
EFTA	100	91	0,012726	0,000162	0,005966	3,56E-05
Ostale razvijene zemlje	205	611	0,026088	0,000681	0,040058	0,001605
SAD	28	388	0,003563	1,27E-05	0,025438	0,000647
Rusija	56	1494	0,007126	5,08E-05	0,097948	0,009594
Kina	8	816	0,001018	1,04E-06	0,053498	0,002862
Amerika - ostale zemlje	10	380	0,001273	1,62E-06	0,024913	0,000621
Azija - ostale zemlje	168	264	0,021379	0,000457	0,017308	0,0003
Afrika	74	41	0,009417	8,87E-05	0,002688	7,23E-06
Ostalo neraspoređeno	174	169	0,022143	0,00049	0,01108	0,000123
UKUPNO prije proširenja	7858	15253	1	0,437358	1	0,299434
UKUPNO poslije proširenja	7858	15253	1	0,55939	1	0,403906
Gini-Hirschmanov koeficijent prije proširenja EU	66,13	54,72				
Gini-Hirschmanov koeficijent poslije proširenja EU	74,79	63,55				

Izvor: Agencija za statistiku BiH i analiza autora

*podaci za Evropsku uniju poslije proširenja na 28 članica i CEFTA-u poslije izlaska Hrvatske su izvedeni tako što je spoljna trgovina sa Hrvatskom dodata obimu spoljne trgovine sa EU a oduzeta od spoljne trgovine sa CEFTA-om. Sva ostala računica je izvedena u skladu sa tom promjenom.

Analiza geografske koncentracije izvoza i uvoza urađena je primjenom Gini-Hirschmanovog koeficijenta, sa kojim je izmjeren stepen geografske koncentracije izvoza i uvoza.

Model za izračunavanje koeficijenta geografske koncentracije izvoza može se predstaviti relacijom:

$$G_{jx} = 100 \sqrt{\sum_s \left(\frac{X_{sj}}{X_j} \right)^2}$$

gdje je:

X_{sj} - izvoz zemlje j na tržište s
 X_j - ukupan izvoz zemlje j

Koristeći navedene podatke o izvozu Bosne i Hercegovine na pojedina tržišta i njihovom obradom prema navedenom modelu, a kako je prikazano u tabeli 4, dobijen je koeficijent geografske koncentracije izvoza prije proširenja Evropske unije: $G_{jx} = 100 \sqrt{0,437358} = 66,13$. Na isti način je određen i geografski koeficijent koncentracije uvoza, primjenom navedenih podataka da je $G_{jm} = 100 \sqrt{0,2994343} = 54,72$.

Kao što se vidi, koeficijent geografske koncentracije izvoza je veći od koeficijenta koncentracije uvoza, što je imanentno malim i niže razvijenim zemljama. Naime, što je veća diverzifikacija proizvodnje, odnosno što je viši nivo privredne i industrijske razvijenosti, to su i pravci plasmana robe sve razgranatiji.⁸ Ako zemlja ima visok stepen geografske koncentracije u izvozu to nikako ne treba shvatiti da je izvoz te zemlje skoncentrisan na malo i ograničeno tržište. U pravilu je to izvoz na veliko tržište. Ali visok nivo koncentracije izvoza znači i visoku zavisnost od datog izvoznog tržišta. Koeficijent geografske koncentracije izvoza BiH od 66,13 je visok (kod razvijenih zemalja je u pravilu niži od 40) i pokazuje višu zavisnost od izvoznog nego od uvoznog tržišta. Ovo ne čudi, s obzirom da je Bosna i Hercegovina skoro 90% svog izvoza u 2012. godini plasirala na tržišta EU i CEFTA-e. Dakle, za Bosnu i Hercegovinu je od izuzetne važnosti kakve će spoljnotrgovinske odnose imati u budućnosti sa regionalnim ekonomskim integracijama.

Nakon proširenja Evropske unije geografska koncentracija izvoza i uvoza Bosne i Hercegovine postaje još veća. Koeficijent koncentracije izvoza se povećava sa visokih 66,13 % na 74,79 %, dok se koeficijent koncentracije uvoza povećava sa 54,72 % na 63,55 %. Dakle, Bosna i Hercegovina postaje još više zavisna od tržišta Evropske unije, što svakako treba imati na umu u budućim odnosima sa ovom moćnom ekonomskom grupacijom. Ovo je posebno važno, s obzirom da pregovori o pristupanju Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji tek predstoje.

⁸ Trlin, V. (1987): *Međunarodna ekonomija*, Sarajevo: Veselin Masleša.

CARINSKA POLITIKA EU

Carinska unija je temelj Evropske unije i predstavlja suštinski element funkcionisanja jedinstvenog tržišta. Jedinstveno tržište može funkcionisati samo gdje postoji jedinstvena primjena zajedničkih pravila na njenim spoljnim granicama. Ova zajednička pravila idu dalje od carinske unije sa zajedničkom carinskom tarifom i šire se na sve aspekte trgovinske politike, kao što je preferencijalna trgovina, zdravstvo i zaštita okoline, zajednička poljoprivredna politika i politika ribarstva, zaštita ekonomskih interesa Evropske unije netaarifnim instrumentima i mjerama politike spoljnih poslova. Tako su antidampinške mjere poslednjih decenija postepeno stekle mjesto jednog od najkorišćenijih i najefikasnijih oblika zaštite od „ekspanzije“ uvoza u EU iz neke treće zemlje.⁹

U razvijenim zemljama carini pripada znatno manji udio u strukturi budžeta, dok u zemljama u razvoju carine predstavljaju i danas, kao i u prošlosti, jedan od najvažnijih izvora prihoda. U budžetu Evropske unije udio carina iznosi manje od 15%. Glavni zadatak carinske službe je da, kao predstavnik države ili Evropske unije, osigura sprovođenje pravnih propisa za uvoz-izvoz robe, kako bi zaštitili svoje teritorijalno područje, a posebno svoje građane i preduzeća od: jeftinih uvoza koji ugrožavaju egzistenciju određenih industrijskih grana i domaće poljoprivrede; uvoza ili izvoza robe štetne po zdravlje i opasne po život; uvoza falsifikata ili druge robe koja predstavlja povredu propisa u vezi sa intelektualnom svojinom; izvoza oružja ili proizvoda pogodnih za proizvodnju oružja (proizvodi sa dvostrukom namjenom), kao i kulturnih dobara uvoza iz zemalja i izvoza u zemlje koji krše propise međunarodne zajednice (embargo, zaštita životinjskih vrsta i ozonskog omotača).

Carinski propisi i carinske uprave u Evropskoj uniji doprinose:

- osiguranju besprijekornog funkcionisanja zajedničkog tržišta;
- sprečavanju poremećaja u tržišnoj utakmici koje mogu nastati usljed različitih propisa, prakse i tumačenja propisa od strane nacionalnih carinskih uprava članica, i
- pripremi za buduće proširenje Evropske unije, kako bi se proširena Evropska unija, na isti način, zaštitila na svojim spoljnim granicama, nezavisno od toga gdje se proizvodi uvoze ili izvoze.

Regulaciju carine u Evropskoj uniji utvrđuje široki spektar propisa koje uvoznici i izvoznici moraju poštovati. Najvažnije odredbe carine odnose se na: carinski dug i carinske formalnosti; druge javne dugove (kao što je porez na dodatu vrijednost), povraćaj novca pri izvozu; izvozno-uvozne kvote, ograničenja i zabrane na području uvoza; ograničenja i zabrane na području izvoza; dokumentacija koja se moraju predložiti prilikom uvoza i izvoza, precizno je propisana.

⁹ Vukmirica, V. (2000): *Svetska trgovinska politika i tržišta*, Beograd: Grmeč – Privredni pregled.

Neki od ovih propisa mogu se kratkoročno izmijeniti, na primjer, kao posljedica novootkrivenih zdravstvenih rizika ili problema nastalih na osnovu trgovinskog spora, anti-dampinške istrage ili zaključivanja spoljno-trgovinskog sporazuma. Carinski i spoljno-trgovinski zakoni su u nadležnosti institucija Evropske unije, međutim u određenim slučajevima dozvoljene su nacionalne uvozne i izvozne mjere.

Ovo posebno važi za: zabrane ili ograničenja koji su opravdani u svrhu zaštite zdravlja i života ljudi, životinja ili biljaka, nacionalnih i kulturnih dobara, umjetničkih, istorijskih ili arheoloških vrijednosti, strožije nacionalne odredbe za zaštitu okoline, zaštitu radnog prostora, kao i zdravlja i sigurnosti interesa potrošača, mjere za očuvanje bitnih bezbjednosnih interesa zemalja članica koji se odnose na trgovinu oružjem, municijom i ratnim materijalom, mjere koje neka zemlja članica donosi u slučaju ozbiljnog ometanja javnog reda unutar države, u slučaju rata ili kod ispunjavanja obaveza, a koje je preduzela radi očuvanja mira i međunarodne sigurnosti. Carinsko područje EU obuhvata teritorijalna područja svojih 28 zemalja članica, pri čemu su neka područja iz ovoga izuzeta.

Monako, Kanarska ostrva i ostrvo Man, ne pripadaju u teritorijalna područja zemalja članica, ali su dio carinskog područja Evropske unije.

Dvije najvažnije funkcije carina u Evropskoj uniji su da:

1. zaštitu industriju i poljoprivredu od jeftinih inostranih proizvoda, čime se brani i podstiče domaća proizvodnja (zaštitne carine);
2. ostvari prihode za budžet Evropske unije (fiskalne carine).
3. Smanjenje carina u odnosu na određene zemlje što podstiče ekonomsku integraciju između EU i tih zemalja (carinska unija, slobodna trgovinska zona) i njihov industrijski razvoj posebno u pogledu zemalja u razvoju.

Da bi ograničila povlašćeni pristup određenih poljoprivrednih proizvoda svom tržištu, Evropska unija ima sljedeće mehanizme:

- carinska kvota, odnosno povlastice, kojima se odobravaju uvozi samo za određene količine nekih roba;
- sniženje carinskih stopa, odnosno prag kojim se kontroliše kakve su carinske kvote po načelu „ko prvi dođe“, kao i do kraja odgovarajućeg vremenskog razdoblja, poslije kojeg se uvodi normalna carinska stopa;
- referentne količine, odnosno prag koji kontrolišu carinski organi, gdje se može uvesti strožiji oblik uvozne kontrole, na primjer carinske kvote ili carinski maksimum.

Praktično, traži se ravnoteža između olakšanja trgovine i zaštite tržišta Unije od nelojalne konkurencije, ilegalne trgovine i krijumčarenja.

Treba imati u vidu da se carinska zakonska regulativa ostvaruje na zajedničkom nivou, sa zajedničkom carinskom tarifom (kombinovana nomenklatura), a svi nacionalni propisi iz oblasti spoljnotrgovinske razmjene usaglašeni su sa zajedničkim prioritetima.

Ovaj kratak osvrt na carinsku politiku Evropske unije važan je ne samo zbog toga što se u svim, kako opštim, tako i specifičnim segmentima, odnosi na Bosnu i Hercegovinu, već i zbog toga što će se poslije nedavnog proširenja EU operativno i tehnički provoditi na granici Bosne i Hercegovine. Važnost sagledavanja spoljnotrgovinske politike Evropske unije aktualizuje se, jer se od proširenja EU ova politika odnosi i na trgovinu Bosne i Hercegovine sa Republikom Hrvatskom, sa kojom je kao što smo vidjeli, do sada ostvarivana najintenzivnija spoljnotrgovinska razmjena.

TRGOVINA BOSNE I HERCEGOVINE I HRVATSKE PRIJE PROŠIRENJA EU

Kao što smo vidjeli iz analize geografske koncentracije spoljne trgovine, Hrvatska je najznačajniji spoljnotrgovinski partner Bosne i Hercegovine. U odnosu na BiH, Republika Hrvatska ima više od dva puta veću spoljnu trgovinu, manje je otvorena ekonomija i ima povoljniji spoljnotrgovinski saldo.

Tabela 5. Uporedni spoljnotrgovinski pokazatelji BiH i Hrvatske u mil. EUR

	Bosna i Hercegovina	Hrvatska
BDP	13.102	44.118
Spoljna trgovina	11.799	25.773
Izvoz	4.012	9.609
Uvoz	7.787	16.164
Stopa otvorenosti privrede	90%	58%
Pokrivenost uvoza izvozom	51,5%	62,9%
Izvoz u partner zemlju	594	1.124
Uvoz iz partner zemlje	1.124	594

Izvor: Agencija za statistiku BiH, DSZ Hrvatske i analiza autora.

Za analizu spoljnotrgovinskih odnosa dvije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske važno je sagledati koeficijente važnosti međusobne trgovine za svaku od njih kao i nivo kompatibilnosti.

Koeficijent važnosti uvoza i izvoza govori koliko je za neku malu zemlju značajan nivo njene spoljnotrgovinske razmjene. Izvoz jedne zemlje je ujedno i uvoz neke druge zemlje. Koliki značaj izvoz neke posmatrane zemlje A u zemlju B ima za tu posmatranu zemlju A u odnosu na uvoz zemlje B koji je ostvaren iz zemlje A, iskazuje se koeficijentima važnosti izvoza, odnosno uvoza. Koeficijent važnosti izvoza zemlje A u zemlju B predstavlja odnos između učešća izvoza iz zemlje A u zemlju B u ukupnom izvozu zemlje A i učešća uvoza zemlje B iz zemlje A u njenom ukupnom uvozu. Ovaj koeficijent je najlakše izračunati na bazi koeficijentata geografske koncentracije izvoza i uvoza u posmatranu partner zemlju:

$$K_A^{VI} = \frac{K_A^{GKI}}{K_B^{GKU}}$$

gdje je: K_A^{VI} – koeficijent važnosti izvoza zemlje A;
 K_A^{GKI} - koeficijent geografske koncentracije izvoza zemlje A;
 K_B^{GKU} – koeficijent geografske koncentracije uvoza zemlje B.

Analogno ovom postupku se računaju koeficijenti važnosti uvoza za zemlju A, kao i koeficijenti važnosti izvoza i uvoza za zemlju B.

Tabela 6. Koeficijent važnosti izvoza i uvoza BiH – Hrvatska i BiH – EU u mil. EUR

	BiH	Hrva- tska	BiH	Evro- pska unija
Ukupan izvoz	4.012	9.609	4.012	1.668.734
Izvoz u partner zemlju	594	1.124	2.327	3.659
Koeficijent geografske koncentracije izvoza u partner zemlju	0,148	0,117	0,58	0,002
Koeficijent važnosti izvoza	4,0	0,8	580	0,004
Ukupan uvoz	7.787	16.164	7.787	1.865.008
Uvoz iz partner zemlje	1.124	594	3.659	2.327
Koeficijent geografske koncentracije uvoza iz partner zemlje	0,144	0,037	0,47	0,001
Koeficijent važnosti uvoza	1,2	0,25	235	0,001

Izvor: Agencija za statistiku BiH, DSZ Hrvatske i analiza autora

Na bazi datog modela i iznijetih podataka iz tabele 6. koeficijent važnosti izvoza BiH u Hrvatsku je 4, a izvoza Hrvatske u BiH 0,8. To znači da je izvoz iz BiH mnogo značajniji za Bosnu i Hercegovinu nego za Hrvatsku (oko pet puta). Nešto manja razlika je kod važnosti uvoza gdje je koeficijent važnosti za BiH 1,2, a za Hrvatsku 0,25, ali je jasno da je i sam uvoz značajniji za Bosnu i Hercegovinu nego za Hrvatsku. Dakle, efekti promjene statusa Hrvatske od članice u CEFTA-i do članice u EU, kad je u pitanju spoljna trgovina između Hrvatske i BiH, će biti veći za Bosnu i Hercegovinu nego za samu Hrvatsku.

Za Bosnu i Hercegovinu je posebno važno sagledati značaj izvoza i uvoza u Evropsku uniju zbog intenzivnosti razmjene, kao i zbog velike razlike u ekonomskoj moći. Sve analize jasno pokazuju da se pozicija male zemlje u svjetskoj privredi jasno razlikuje od pozicije velike zemlje ili ekonomske grupacije. Mala zemlja ne može značajnije uticati na svjetske ekonomske tokove, a od njih izuzetno mnogo zavisi. Upravo obrnuta situacija je u velikoj zemlji. Ovakvo stanje stvara uslove za ispoljavanje efekata dominacije. Za uočavanje opasnosti ispoljavanja efekata dominacije u spoljnoj trgovini takođe su interesantni koeficijenti važnosti uvoza i

izvoza.¹⁰ Na ovo jasno ukazuju i koeficijenti važnosti izvoza i uvoza Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, prikazani u prethodnoj tabeli, koji pokazuju da je izvoz Bosne i Hercegovine 580 puta važniji za BiH nego za Evropsku uniju.

MOGUĆE POSLEDICE NOVIH TRGOVINSKIH ODNOSA

Evropska unija je doživjela sedmo proširenje i sada sa Republikom Hrvatskom, kao novom članicom, ima u svom sastavu 28 zemalja. Istim činom zona slobodne trgovine CEFTA 2006 smanjila se za jednu članicu. Te promjene u regionalnim ekonomskim integracijama, sa kojima Bosna i Hercegovina ima uređene trgovinske odnose (BiH je članica CEFTA-e a sa EU ima Sporazum o preferencijalnoj trgovini) i sa kojima obavlja preko 90% svoje spoljne trgovine, utiču i na promjene u spolnotrgovinskim odnosima.

Posledice proširenja Evropske unije na ekonomiju Bosne i Hercegovine, sa aspekta uvoza znatnih dijelom su vezane za carinske efekte. Carinski efekti vezani za uvoz proizvoda mogu biti pozitivni (veća zaštita domaćih proizvođača, povećanje proizvodnje u BiH, potrošački dobitak usljed skretanja trgovine na povoljnija nabavna tržišta i sl.) i negativni (porast cijena nekih dobara, slabija ponuda i sl.). Intenzitet pozitivnih i negativnih efekata za određenu zemlju zavisi, prije svega, od elastičnosti inostrane ponude i domaće tražnje za datim proizvodima.

Neminovan ishod proširenja carinskih unija jesu pojave stvaranja trgovine (*trade creation*) i skretanja trgovine (*trade diversion*)¹¹. Ova pojava može se očekivati i u slučaju posljednjeg proširenja Evropske unije. Pošto je dosadašnja trgovina između BiH i Hrvatske obavljana u zoni slobodne trgovine, mali su izgledi da će prelaskom Hrvatske u Evropsku uniju doći do pojave stvaranja trgovine. Međutim, skretanje trgovine Bosne i Hercegovine sa Hrvatske na neku drugu zemlju članicu CEFTA-e je vrlo izvjesno za one robe koje su do sada uvožene iz Hrvatske bez carine, a poslije proširenja EU, na njih se plaća carina. U pitanju je preko 200 proizvoda, prije svega iz grupa proizvoda biljnog i životinjskog porijekla (meso, mlijeko i mliječni proizvodi, konditorski proizvodi, vino, cigarete i sl.). Druga pojava vezana za proizvode na koje se pri uvozu iz Evropske unije plaća carina je uzrokovala seljenje proizvodnje iz Hrvatske u BiH. Treća posljedica uvođenja carine na proizvode iz Hrvatske, na koje se do sada nije plaćala carina, je porast cijena datih proizvoda.

Kad je u pitanju izvoz, efekti su uglavnom vezani za necarinske instrumente (kao što su ispunjavanje zahtjevnih standarda, posjedovanje certifikata potrebnih za izvoz i sl.) i administrativne barijere koje se odnose na broj i raspored graničnih prelaza, granične i carinske procedure i sl.

¹⁰ Gavrilović, Jovanović. P. (1977): *Položaj male zemlje u svjetskoj privredi*, Beograd: Savremena administracija.

¹¹ Lipsey, R. (1957): *The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare*, London: Economica, XXIV.

Efekti necarinskih barijera na izvozne kompanije će u kratkom roku biti negativni. Kad je u pitanju dugi rok, neizvjesno je da li će obaveza da se zadovolje standardi pri izvozu proizvoda iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku, tj. Evropsku uniju, ugroziti izvoz ili će izvoznike koji ispune date standarde učiniti konkurentnijim na velikom i bogatom tržištu Evropske unije.

Ispunjavanje standarda i prevazilaženje određenih tehničkih i administrativnih barijera, koje će nametnuti preko 1000 kilometara dugačka granica između BiH i Evropske unije, mogu biti šansa za ubrzanje integracionog procesa Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

ZAKLJUČAK

Spoljna trgovina je od izuzetne važnosti za razvoj male, otvorene i relativno nerazvijene ekonomije, kakva je Bosna i Hercegovina. Međutim, rezultati koji su u spoljnotrgovinskom prometu ostvareni u prethodnom periodu, krajnje su nepovoljni. Spoljnotrgovinski deficit je kontinuiran i visok, jer je pokrivenost uvoza izvozom tek oko pedeset procenata. Bosna i Hercegovina ostvaruje deficit sa svim glavnim spoljnotrgovinskim partnerima. Posebno zabrinjava negativan saldo trgovine sa susjednim zemljama na koje je prema gravitacionom modelu, ali i zbog drugih ekonomskih i neekonomskih razloga, spoljna trgovina Bosne i Hercegovine orijentisana. Proizvodna struktura i izvoza i uvoza je uglavnom nepovoljna, jer u izvozu dominiraju proizvodi niske faze prerade, dok se u velikom obimu uvoze mnogi proizvodi za koje postoje preduslovi da se proizvedu ne samo za potrebe domaćeg tržišta, već i za izvoz.

Geografska koncentracija izvoza i uvoza je visoka i još se više povećava proširenjem Evropske unije. Republika Hrvatska je do sada bila pojedinačno najveći spoljnotrgovinski partner Bosne i Hercegovine. Koeficijenti važnosti trgovine sa Hrvatskom pokazuju da će njen ulazak u Evropsku uniju imati značajne implikacije na ekonomiju Bosne i Hercegovine. Te implikacije mogu biti, kako pozitivne, tako i negativne. Takođe, nevjerojatno visok koeficijent važnosti trgovine Bosne i Hercegovine sa Evropskom unijom ukazuje na veliku zavisnost Bosne i Hercegovine od trgovine sa ovom regionalnom ekonomskom integracijom i mogućnost dominacije koju Unija ima u odnosima sa Bosnom i Hercegovinom. Ovo je posebno važno zbog toga što pregovori o procesu pristupanja, Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, tek treba da počnu.

BiH FOREIGN TRADE POLICY AND EU ENLARGEMENT

Milenko Krajišnik, Ph.D., Assistant Professor

Abstract: Bosnia and Herzegovina is a small open economy in which foreign trade is of extreme importance for its economic development. One of the BiH most important trading partners is the Republic of Croatia, which is the twenty-eighth member of the European Union. Therefore, after the accession of Croatia to the European Union, Bosnia and Herzegovina has become a neighbouring country to the largest economic integration in the world and with which it has had very intense international trade flows so far. Bosnia and Herzegovina has been the CEFTA member

country since 2006, a free trade zone, together with Serbia, Macedonia, Montenegro, Moldavia, Albania, and UNMIK Kosovo, whereas Croatia was the member country since the accession to the European Union. Of all the CEFTA countries, it was with Croatia that Bosnia and Herzegovina had most intense trade relations. It is clear now that trade relations between these two countries will undergo changes, since Croatia is no longer CEFTA member country.

This paper deals with the analysis of BiH foreign trade and its trade relations with the neighbouring country, the Republic of Croatia and the European Union before and after the enlargement as well as with the possible consequences of the enlargement of the European Union. Through the analysis and synthesis reports, the importance of foreign trade for Bosnia and Herzegovina is highlighted and also the main features of its foreign trade. By the use of specific measurement models of trade concentration and comparative methods, the position of Bosnia and Herzegovina has been analysed and defined and the concerns over possible changes following the EU enlargement have been pointed out. The analysis outlines some challenges that await the BiH companies when the new trade rules are applied in trade relations with its most important trading partner.

Key words: *foreign trade, export, import, trade barriers, European Union*

LITERATURA

1. Babić, M. (1998): *Makroekonomija*, Zagreb: Mate
2. Bijelić, P. (2008): *Međunarodna trgovina*, Beograd: Ekonomski fakultet, Centar za izdavačku djelatnost
3. Čenić, Jotanović, G. (2010): *Međunarodni ekonomski odnosi*, Banja Luka: Ekonomski fakultet
4. Gavrilović, Jovanović. P. (1977): *Položaj male zemlje u svjetskoj privredi*, Beograd: Savremena administracija
5. Grgić, M. (1983): *Proizvodna struktura i izvozna orijentacija Jugoslavije*, Zagreb: Informator
6. Krugman, P., Obstfeld, M. (2009): *Međunarodna ekonomija*, Beograd: Data status
7. Lipsey, R. (1957): *The Theory of Customs Unions: Trade Division and Welfare*, London: Economica, XXIV
8. Salvatore, D. (2009): *Međunarodna ekonomija*, Beograd: Ekonomski fakultet (prevod)
9. Trlin, V. (1987): *Međunarodna ekonomija*, Sarajevo: Veselin Masleša
10. Unković, M. (2010): *Međunarodna ekonomija*, Beograd: Univerzitet Singidunum
11. Vukmirica, V. (2000): *Svetska trgovinska politika i tržišta*, Beograd: Grmeč – Privredni pregled
12. URL:www.bhas.ba/index.php?option=com_publicacija&view=publicacija_pregled&ids=2&id=7&n=Vanjska%20trgovina
13. URL:www.stat.wto.org/CountryProfileWSDBCountryPFRReporter.aspx?Leguange=E